ԿԻԼԻԿԻԱ

ՀԱՆԴԷՍ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ

ԹՌՈՂՋԱԿԱՆ, ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՀԱՏՈՐ ՀԻՆԴԵՐՈՐԴ. 1870, ՕԳՈՍՏՈՍ 25. ԹԻՒ 10.

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԱԶԳԱՑԻՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆՔ

ՈՒԱՋԻՆ

Ազգային վարժարանաց վրայ խօսք ընելու առեննիս, բազմաթիւ խնդիրներ մեր յառաջը կներկայանան։ Ինչպէս Տնօրէն, Դաստատու, և հոն ուսարուած ուսմանց ընթացքը. բայց մենք այս կէտերուն վրայ խօսիլ չկամած խնդիրն ազդջաբանական աչօք նկատելով, նախ պիտի խօսինք, դըպրոցաց, վարժարանաց դրից ու չինուելոյ, և հետևաբար երկրորդապէս հոն երթևեկող աշակերտաց և ուսանողաց վրայ։

Ի՞նչ պէտք է հասկնալ դպրոց՝ կամ վարժարան ըսելով, եթէ չենք սխալիր, դպրոց կամ վարժարան ըսելով, ոչ միայն հոն երթևեկողն, իր մայրենի լեզուն և ուրիշ ուսմունք և գիտութիւն սորվելու համար կ՚յաճախէ, կամ յաճախելու է, այլ ազգն ալ իր սեռին համեմատ (դի մեր խօսքը թէ աղջկանց և թէ մանչ տղայոց կվերաբերի,) կատարեալ

մարդ, առողջ մարդ, աշխատելու յարմար մարդ ըլլալու համար է, կամ նպատակ ունենալու է. ըսել կ'ուզեմ թէ դպրոցէ կամ վարժարանէ մը միայն ուսմունք կամ դիտութիւն սպասելու չէ, այլ միանգամայն Առողջութիւն, ինչպէս կ'ըսէ Անգլիացի սա առածը թէ առողջ մարմնով առողջ միտք, Այս պատճառաւ է որ Անգլ կամ ժողովուրդ մը, իր վարժարաններէն կամ դպրոցներէն ոչ միայն ուսմանց կանոնաւոր ընթացք վինտրելու է, այլ և առողջութիւն. ուստի և հետեւաբար պիտի ըսենք թէ դպրոց կամ վարժարան մը իր ճշմարիտ նշանակութեան արժանի, իր բուն իսկ նպատակին ծառայելու յարմար և կարող ըլլալու համար, պէտք է մեր բոլոր այս բսածներուն համապատասխանէ.

Ուստի դպրոց մը, վարժարան մը, ըստ մեզ՝ նախ այնպիսի դիրք և չինութիւն մ'ունենալու է, ուր երթևեկող ուսանողք և աշակերտք ոչ միայն իրենց առողջութիւնը կորսընցնեն, այլ տակաւ և նիհար կազմուածք ունեցողներն իրենց տկար և նիհար կազմուածքն ուժովցնեն և առոյգցնեն.

Քննենք ուրեմն թէ մեր ազգային դպրոցներն ու վարժարանները մեր վերոյիշեալ բսածներուն կպատասխանեն. Ձենք վարանիր պատասխանել թէ, ոչ, ոչ . . . .

Մեր ազգային դաստիարակութեան նուիրեալ բոլոր հաստատութիւնները, դպրոցները, վարժարաններն, առողջութեան նկատմամբ բոլորովին հեռու են. նախ որ ամենքն ալ փոքր են հոն երթևեկող աշակերտաց թուոյն հետ բաղդատելով. այս ըսելով, սա հասկցնել կուզենք թէ, բնականաբար խօսելով դպրոցները փոքր են ըսելով, հասկցնել կուզենք թէ, այնքան աշակերտաց համար բաւական օդ չեն պարունակեր. — արդարև դպրոցաց շատերն ոչ միայն փոքր են, այլ դիրքովնին ալ անյարմար են օդի երթևեկութեան. ուստի պէտք է դիտնալ, ինչպէս որ ուրիշ առիթով խօսած ենք թէ, օդն ալ մարդուս առաջին սնունդն է, դի մարդս ոչ միայն կերակուրներով կապրի, այլ օդով, առանց թերթ-

ուածինի, որ օդին ամենեն կարևոր տարրերեն մին է, ապրիլ անկարելի է, որովհետև արիւնը թոքերուն մէջ երթալով, հոն անդադար, չնչառութեամբ երթևեկող օդին թթուածինն առնելով ածխային թթուն կարտաչնչէ։

Ուստի մեր ազդային դպրոցները, վարժարանները վերոյիշեալ նպատակներով անյարմար են և հետևաբար հոն երթևեկող աշակերտաց և ուսանողաց համար անյարմար են և առողջութեան ընդառակար։

Բայց ոչ միայն այս երկու նկատմամբ, այսինքն ոչ միայն փոքրութեամբն, և օդի քիչ երթևեկութեամբն, այլ և ուրիշ նկատմամբ ալ, անյարմար են առողջութեան, ինչպէս են ճեմելիները, որք ոչ միայն փոքրիկ են, և անտանելի իրենց քարշահոտութեամբնին, այլ մանաւանդ որ հոն օդը պէտք եղածին չափ չերթևեկեր. — արդարև դպրոցաց այս կէտը խիստ ուշադրութեան արժանի է. որովհետև ասոնք ոչ միայն ընդառակար են առողջութեան իրենց քարշահոտութեամբնին, այլ մանաւանդ որ, հոն տեղերէն անդադար թոյներ ծնունդ կառնուն, որք բոլոր դպրոցաց օդին հետ խառնուելով, աշակերտաց և ուսանողաց շնչած օդին հետ թոքերուն մէջ կերթայ անդադար, ոչ թէ ապականեալ, սևցած արիւնը կարմրցնելու և մարմինը սնուցանելու, այլ սև արիւնն աւելի սևցնելու, և վոխանակ մարմինը սնուցանելու, այլ ինչպէս ըսինք թոնաւորելու. ահա մեր ազդային վարժարանաց և դպրոցաց առողջութեան անյարմար և խիստ ընդառակար ըլլալուն մեկ ապացոյցն ու նշանն. այս կէտին վրայ ազդային Ռուսմնական Ժողովոյն և դպրոցաց, վարժարանաց Տնօրինաց մանաւորապէս ուշադրութիւնին կդրաւենք, որք պատասխանատու են, ինչպէս ծնողք կամ անոնցմէ աւելի, ուսանողաց, և աշակերտաց ներկայ և ապագայ առողջութեան։

Ուրիշ առիթ ըսած ենք մէկ, դպրոցաց աշակերտաց իրենց առողջութեանը կվնասեն, եթէ միայն բոլոր օրն, այսինքն որքան ժամեր որ, առաւօտէ մինչև երեկոյ դպրոցաց մէջ

ժամանակ անցնելուս առեննին միայն միտքերնին, ըսենք մեկ խօսքով ուղեղնին հոգնեցին, այսինքն երբ միայն բարոյապէս աշխատին, զի ինչպէս կըսեն, Պուշարտայ, Գաղղիացի առողջաբան, մեր պատուելի դասատուն թէ ֆիզիքն է մարդուս բարոյականն յօրինողը, կամ թէ ֆիզիքն ու բարոյականը միատեղ ընկերանալու են, որպէս զի առողջութիւնն իր ներդաշնակութիւնը չկորսնցնէ։

Ա. յս խօսքերէն կհետևցնենք թէ դպրոցայ աշակերտք երկու նպատակաւ դպրոց երթևեկելու են. այսինքն ոչ միայն ուղեղնին հոգնեցնելու են, կամ միտքերնին միայն աշխատելու է, այլ և մարմիննին ալ հոգնելու է; այսինքն ֆիզիքապէս ալ աշխատելու են։ Ըսող կըլլայ թէ, ինչպէս որ դպրոցին մէջ համար դասարան, սերտարան, ճաշարան և այլն անհրաժեշտ պէտք է, նոյնպէս ալ մարզիննին հոգնեցնելու կամ աշխատցնելու յատկացեալ տեղ մը, այսինքն ազատ պարզօրէն մեր խօսքն յայտնելու համար, յատուկ ժիմնաստիքի հետ նոյնպէս բաց ու մեծ պարտէզ մը, որնոր ծառայէ աշակերտաց և ուսանողաց վազելու, ցատկելու, պտտելու, և մանաւանդ ամենաանբուր ու զով օդ առատօրէն և ամենայն ազատութեամբ ընչելու։

Կէտ մ'ալ յառաջ բերելով այս անդամի համար, այս խնդրոյն վերաբերեալ ըսելիքնիս բաւ կհամարինք, խոստանալով շարունակել այս խնդրոյն վերաբերեալ բոլոր ըսելիքնիս յաջորդ թիւերով։

Դպրոց մը, վարժարան մը, հոն երթևեկող աշակերտաց առողջութեան յարմար ըլլալու համար խիստ կարևոր է նաև թէ դպրոցն այնպիսի կեդրոնի մը, տեղի մը վրայ չինուած ըլլայ, որ բնաւ երբեք խոնաւութիւն չունենայ. որովհետև խոնաւութիւնն ալ մարդուս առողջութեան վնասող ամենէն մեծ պատճառներէն մին է։

Եթէ մեր ազգային դպրոցաց և վարժարանաց առողջաբանական այս դրութիւնները ծնունդ առած բազմաթիւ հիւանդութիւնները մի առ մի յառաջ բերինք, դեր պիտի ընենք յաջորդիւ այն առն Ընթերցողք լսիատ լաւ պիտի հասկնալուն, մեր բոլոր վերոյիշեալ ըսածներուն, և մեզ հետ պիտի ընկերանան լինդրել Ազգային ուսումնական ժողովէն թէ ազգային վարժարաններուն մէջ ամեն բանէ առաջ աչակերտաց առողջութեան ջնասող բոլոր այս պարագաները հեռացընելու է ժամ յառաջ. արդէհետև իրաւ է որ հին երթևեկող աչակերտք, իրենց մայրենի լեզուն և ուրիշ ազնուական գիտութիւններ կուսանին, այսինքն իրաւ է որ մտաւորապէս կամ բարոյապէս կօգտին, այսու ամենայնիւ ֆիզիկապէս այսինքն մարմնական կողմանէ կվնասին, զանազան հիւանդութեանց սերմեր ընդունելով. որք ուշ կամ կանուխ իրենց ջնասակար ազդեցութիւնները ու հետևանքները երևան պիտի հանեն . . . . .

ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ

ԱՂՋԿԱՆՑ

ԴԻՄԱՑ ԴԵՂԵՑԿՈՒԹԻՒՆ.

Մարդոյս մարմնոյն ֆիզիկական առողջութիւնն երևոյն ներքաշնակաւոր դեղեցկութեանը պահպանութեան իսկական պայմանն է. արդարև ֆիզիկական առողջութիւնը դէմքին գիծերը, ներքաշնակաւոր համեմատութիւնները, կլոր և կոկ մասերն և իր դոյնին կանոնաւորութիւնն և դեղեցկութիւնը կպահէ. կանխահաս այսինքն ժամանակէն առաջ բոթուած-

ներըը կ'հեռացնէ. արդարև կենաց չնորհազարդ զուարթութեան հետ կմիացնէ. մէկ խօսքով ամեն բան չնորհալի, կատարեալ, կներդաշնակուարէ և գեղեցկութիւնն այս պայմաններէն երկարատև կըլլայ։

Բայց գիծերու, համեմատութեանց և գոյնի այս գեղեցկութենէ զատ ուրիշ գեղեցկութիւն մ'ալ կայ, այն է դիմացի գեղեցկութիւնն. որովհետև այս գեղեցկութիւնը հոգիին կախում ունի և մարդուս երեսը կատարեալ գեղեցիկ կըլլայ երբ այս երկու գեղեցկութիւններն այսինքն մարմնոյն և հոգւոյն գեղեցկութիւնները միատեղ կ'րնկերանան. որովհետև երբ մարմնոյն առողջութիւնն իր նշանը մարդուս երեսին վրայ կըցուցընէ հոգին ալ նոյնը կընէ և մեզի որ պիսութիւնները, սրտի հեղութիւնը. խղճի մաքրութիւնը կուգան մարդկային այս գեղեցիկ երեսին վրայ իրեն ազդու ճառագայթները ցոլացնելու և մէկ խօսքով անբաղդատելի կատարեալ բան մը ընել։ Գեղեցիկ հոգի, գեղեցիկ գիծեր, գեղեցիկ առողջութիւն, այս երեք տարերքն իրար խառնէ կըսէ Ֆօնտանէլլիվ առողջապահն երջանիկ համեմատութիւններով երիտասարդ աղջկան մը մէջ. և պիտի ուներնաս կ'ըսէ ընտանեկան գեղեցիկ ծաղիկ մը, յոյս ունենց, անուշիկ հայեցողութիւն ուրիշներու։ Ուստի աղջկանց հոգին լմնամելը նոյնա մարմնոյն գեղեցկութիւնը լմնամել է, գի ոչ միայն գոյն և համեմատութիւն կուտայ այլ միանգամայն հանգստութիւն, պարկեշտութիւն և անարատութիւն։

Արդեայ մեզ խօսիլ մարմնոյն գեղեցկութեան վրայ գի այս ալ երեսին նման իր համեմատութիւններն և գիծերն ունի. արդարև դաստիարակութիւնն անկարող է զանոնք ընտրեցնել բայց կրնայ մանաւանդ զատ հաճոյս զանոնք փոխոխել։ ահա այս պարագային մէջ ալ առողջութիւնն ու գեղեցկութիւնն իրարու սերտ կապակցութիւն ունենալնին կհաստատուի։ Արդարև մարդս խիստ սակաւ դէմքով խիստ առողջ կրնայ ըլլալ բայց առանց լայն կուրծքի առանց իր

ամեն տրամադիծներուն մէջ աղէկ համեմատեալ և իր չարժումներուն մէջ բացարձակ ազատութիւն ունեցող կուրծքի ոչ կատարեալ առողջութիւն և ոչ կատարեալ կորովութիւն ունենալ կարելի է : Ս. Գրքերէն ասոր պատճառն ալ յայտնի է որովհետև հոն կպատասպարուին կենաց ամենէն կարևոր անդամները, թոքերն ու սիրտն, որոնց մէջ արիւնը կշինուի և շրջան կընէ և հետևաբար մարդուս առողջութիւնը կվտանգի երբ այս երկու մեծ պաշտօններն իրենց կանոնաւորութիւնը կըկորսնցնեն . արդարև այս երկու մեծ պաշտօններն այսինքն թոքերուն շնչառութիւնը կնեղուի կամ արեան շրջանն իրենց կանոնաւորութիւնը կկորսնցնեն ժառանգով սըսխայութեամբ և մօտայի դէշ սովորութեամբ :

Ժառանգը ծնած օրէն իվեր առողջաբանութիւնն անկարող կընէ բայց որչափ որ ալ անկարող է կրնայ կարելի եղածին չափ առաջքն առնել և իր հետևութիւնները բարեխառնել ֆիզիզական ընտիր դաստիարակութեամբ , կանոնաւոր և յարատև ժիմնաստիկով : Ասկ սըսխայութեան գալով կրնանք համարձակիլ ըսել թէ զանի հեռացնել երբ ուզուի և երբ զանի կամենալ դիտցուի :

Կմնայ մեզ լսօսիլ մօտայի վրայ որուն դէմ առողջաբանութիւնն արժան չհամարիր , բայց այստ ամենայնիւ ջնաուելին ալ դիտէ : Ս. յս առթիւ , կըսէ Ֆօնտակրիվ Գաղղիացի Ս.առողջաբանն , եթէ մարդիկ , մօտայի դէմ ունեցած յարդանաց կիսոյն չափ , օրինաց ալ ունենային , օհ , ինչպէս ամեն բան աղէկ պիտի ըլլար . և ինչպէս մարդիկ ազատ և երջանիկ պիտի ապրէին , ինչպէս որ ծնած են ազատ ու անկախ ապրելու :

Մօտան , կըսէ , Մոնթէյնը , Գաղղիացի փիլիսոփան , աչխատիմս այս թշտուհին , մարդոց դաշտարաց վրայ հիմնեալ է. բռնակալութիւն և կամայնին տէրութիւն մը , որ միշտ փոփոխութեանց մէջ կապրի , և օրական նորաձևութիւններով կրկին երևան կելլէ . առանց ինքզինքը միայն կարող ըլլալու

հրամայել, ամեն բանի յարմար ձևնք մը կընէ ինքզինքը, դե-
ղեցկի ինչպես տգեղի, նորի ինչպես հինի, պարզի ինչպես և
տարօրինակի։ Օրենսդրի մը ծանրութեամբ իր որոշումները,
վճիռները կարձանագրէ, որ հետաքրքիր հակառակորդ չու-
նենալուն, և հետևեալ օր մը, առանց մեկնութեան տակ ի-
նալու ըրած որոշումները կփոխէ, բոլոր վճիռներն ամ
բողջապէս կաւրէ, որոնց դէմ ամեն բան կհնազանդին.
կերակուրը, ապրելու եղանակը, որպիսութիւնը, զգեստը
արհեստը, արուեստը, դրամագլխութիւնը. ամեն բան կկա-
ռավարէ, այնպէս որ ամենուն ճաշակին և քմայ յարմա-
րելով, առօղջաբանութիւնը վտանգի մէջ կդնէ։

Օտար, ինչպես վերն ըսինք ամեն բանի կնչխէ, կե-
րակրոյ, ապրելու եղանակոյ, արհեստէ հասկնայ, բայց ամեն
բանէ աւելի զգեստուց վրայ կտիրէ։

Ամբարև հաճոյ ըլլալու կամ երևնալու արհեստը կա-
նանց բնական յատկութիւններէն մին է. գեղ փոքրիկ ազգիկ
ըլլալու առեն, անոր հետ ինքզինքը կվարժեցնէ, առանց
զգալու, և թէտր ծերութիւնն այս նկատմամբ, զանի առանց
ղէնքի կդտնէ, չդանեը միշտ զանի խոնարհացած այն գործա-
ծութիւնէ։ Ազգային բնութեան այսչափ հաստատ միտում մը
անշուշտ հիմնական և կարևոր նպատակ մ՚ունի. անշուշտ
կըսենք, իրաւունք ունի, ինչպես իր օգտակարութիւնն և կա-
րևորութիւնն։ Ուզել, կամենալ թէ կիներն զգեստուց կողմանէ
զարդարանք չունենայ կամ չսիրէ զարդարուիլ, թէ անհող
ըլլայ ճաշի և գոյնի կողմանէ։ և թէ իր հագուստներուն նը-
պատակն ըլլայ, միայն ինքզինքը ցուրտէ պահպանել և պար-
կեշտութեան պատասխանը ըլլայ, ասի, այսինքն առանց
պահանջելը պարզապէս իր բնութիւնը չճանչնալ, միտքնամայն
կնոջ ընկերական պաշտօնին վրայ տգիտութիւն չունենալ է։
Ճանապարհորդաց պատմութեամբ կտեսնենք թէ ամենէն վայ-
րենի ժողովուրդք, ինչպես Թայիթիէնք, ինչպես և բանաս-
տեղծական արհեստին երդն իր մատերքուն մէջ ծաղիկ մը

կդնէ, և Էաքիմովի առև ընկերն, որ ատիպաշ է կենաց հա-
կառակ կլլիմայի մը խստութեանց դէմ մնքառիլ, գիտէ
որքան ալ փոքրիկ ըլլայ, իր հանդուստներուն մէջ զարդա-
րանք մնանել, որը ըստ ինքեան առևալի կերպարանք և ձևեր
ունին:

Այս ընդհանուր օրինք մ'է, և խիստ դիւրին է զանի
ճանաչել, և խիստ օգտակար նորա նպատակին խելամուտ
ըլլալ, քան թէ կանանց դէմ այս մասին բողոքներ բառնալ,
վէրմիսափայլական տեսութիւններ քննել որք, կանայք խիստ
քիչ կամ բոլորովին ականջ չեն կախեր, ինչպես որ չեն կա-
խած մինչև այսօր:

Այսու ամենայնիւ պէտք է դիտնալ թէ այսպէս, մե-
ծապէս չափազանց դերի ըլլալն ալ, խիստ վնասակար հետե-
ւութիւն կրնայ ունենալ: Արդարև կանանց զարդարանքի
կողմանէ չափազանցութիւնն, ղեկտութեան յարձակումը,
տարօրինակութեան սիրելիութիւնը, ճաշի և դոյնի չափազան-
ցութիւնն, օր ըստ օրէ աճելի լուսատրեալ կոչուած,
բանք լուսատրեալ կարծեցեալ ազգաց և ժողովրդոց մէջ
քնդհանրանալու վրայ է. յուսանք որ մեր ազգն ալ, այս
չափազանցութեան մէջ չսլանի կրնայ. որ ըստ մեզ խիստ հա-
ւանական է, ազքատ ըլլալուն. և քանի որ այս մասին մե-
ծապէնք դէռ մեծապէ չափազանցութեան մէջ ինկած չեն,
աւելի օգտակար ընծայ համոզել առաջուց և սորեցնել թէ
ամեն տարօրինակ բան դեղեցկութենէ հեռանայ. մանաւանդ որ
պէտք է դիտնալ թէ չափազանց զարդարանքը, ոչ մի կա-
ռավարչութիւն, իր ընտանեաց վրայ սէր ու հոգ չունենալուն
մէկ դլխաւոր նշանն է: Այս առթիւ խիստ յարմար է ա-
ռածն յառաջ բերել թէ, Թագուհի և մեծարգոյ խառհա-
նոցին կրակը կմարեն: Արդարև Աստղաբանութիւնն այս
առածին ճշդութիւնը կապացուցանէ և մանուածրատես ասոր:

Փիլիսոփայ մը ըսած թէ մարդս երկու թևերով
կրնայ բարձրանալ, մնքրութիւնով կամ պարկեշտութիւնով

և պարզութեամբ և երբ երիտասարդ ազգկան մը թուալէին այս երկուքին վրայ կհիմնուի կբարձրանայ, իսկ եթէ չուննեայ, կցածնայ։ Երիտասարդ ազգկան վրայ նկարիչ Թօնկի ժօհաննօթ, խիստ աքանչելի կերպով կներկայացնէ այս երկու յատկութիւնները, որք չեն կրնար զատուիլ իրարմէ։ Ա.րդեօք ի՞նչպէս պիտի գտնէ վերոյիշեալ նկարիչը մեր ազգկանց հագուստներուն վրայ աչք մը նեռէ եթէ։

Պատահանն յաջորդիւ։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՅՈՒՆԱՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԾՆՈՒՆԴՆ (1)

ԵՐԲՈՐԴ

Նախորդ յօդուածներով տեսանք թէ Յունաց ազգը պատմական առաջին ժողովուրդն եղած է, և այս անուան արժանի է մարդկային սերնդոց առանց թողուցած չէ թէ մէկ քանի թանկագին դիրքերողջ, այլ անոնց թուոջն ու պանազանութեամբն։ Եթէ որ և է մէկը կուզէ յունաց գրականութեան մէջ ըրած մեծ պատմութեան վերաբերեալ մեծ յառաջադիմութեան վրայ գաղափար ունենալ, եթէ Օկիւմպիք ժամանակ Հռոմայ կամ Աղէքսանդրիոյ թանգարանին մը մէջ բռնած տեղը հասկնալ, բաւական է Միլլէր, Գերմանացի պատմաբանին յոյն պատմաբաններէն ըրած չորս հատոր ժողովածոյն աչքէ անցնել, ուր կգտնուին եօթն հարիւրէ աւելի պատմաբաններու դրուածները պատմութեան սկիզբէն մինչև Պզատոնեան դպրոցին անկումը։ Պիտի տեսնենք թէ, քրիստոնէութեան թուականին, որ առեն Տիոտոր յոյն պատմաբանն, իր գործին անուն դրած էր ՊԱՏՄԱԿԱՆ Թան-

---

(1) Տե՛ս Կիլիկիա հատոր Ե. երես 101։

դարան, որ եկրակայութիւն և բռնանդակութիւն էր անթիւ ընդերցանութեանց· ուր կտեսնուէր տիեզերական պատմութիւններ աչխարհիս ծնունդէն մինչև գրագետին դարը, դիւզոյ կամ քաղաքայ մանաւոր պատմութիւններն, երեւելի արանց կենցաղավարութիւնները, օրէնսդրութեանց, սովորութեանց, դիւտոց պատմութիւն. այնպէս որ ամեն բան յունաց ճարտարամտութեան մէջ առեղծուած էր։

Բայց իր ճիւղերուն մէջ այնչափ հարուստ, իր մեծութեան մէջ այնչափ ճիշդ արհեստը, մեկ օրուան մէջ չծնաւ։ Եթէ յոյնք իրենց դրականութեան առաջին օրուան մէջ բուռն և աքանչելի աւանդական պատմութեան նպատակը խիստ աղեկ սովրելու պատմութեան նպատակն և իր ունենալիք ձևն, իրենց առաջին գործերն, երբ Հերոդոտոս և Թուկիդիդես դրոց հետ բազդատելու ելլենք, խիստ անկատար կգտնենք կըսէ Լ.ճեը, Փարիզի Քօլէժ որ Ֆրանսի Պազմիացի դասատուն։ Պատմութիւնը խուզարկութեան օրէնքները մի առ մի դրաւ, որոնցմով ճշմարտութիւնը կգտնուի, նոյնպէս արհեստին օրէնքներն որոնցմով գտնուած ճշմարտութիւնը կ'յայտնուի։ Ինչպէս պիտի յայտնուի յունաց, նախնի այս մեծ ժողովրդեան Հըւչակաւոր Հերոսականները քննութեան առնելով։

ՀՈՄԵՐՈՍ

Ծնունդ, Հոմերոսի, տաղանդին համար ունեցած այնչափ յարիշտակութիւնին սա առթիւ էր թէ, իր դրածներուն, բանաստեղծութեան մէջ ամեն գիտութեանց և արհեստից ծնունդը կգտնէին։

Աքիլլես Իլիատ և Ոտիսէ անմահ են և պիտի մնան միշտ. այս երկու գործերը խիստ ուշադրութեան արժանի են որք կլուսաւորեն դմեզ նոյն ժամանակաց և քաղաքայ բարոյականին և կրօնից վրայ։ Աքիլլեսին աւելի նրբաքնին

ըլլալ անկարելի է, որ այս գործոց մէջ ճշմարտութիւն կը-գտնէր, և ինկնտիայից ուշադրութիւնը կգրաւէր։ Ս. Բդարև Աբիստոտէ, երեք հարիւր տարիէ վերջը, Ամբատալօն, որ բոլոր աշխատհ կգովէ զինքն իբրև ճշմարտախօս Հոմերոսի բոլոր գրութեանց, թէ աշխարհագրական, թէ պատմական, ճշմարտութիւն կգտնէր։ Զորօրինակ, կըսէ և կցուցնէ թէ, Ս. Ալօնօթներու պատերազմներուն վրայ, Հոմերոս պատմա-բանէց հետ համաձայն է. որք Հոմերոսէն վերջը դրելով, կարելի է իրենց գրածները միայն Իլիատէն և Օտիսէէն քաղած են։ Ս. յատ ամենայնիւ, ընչպէս որ Ամբատալօն կցուցնէ թէ, Հոմերոս տեսածները ճիշդ նկարագրէ, առանց տարակոյս ընելու, կընանք հաւատալ, թէ Հոմերոս ինչ որ գրած է նոյն ժամանակի ժողովրդեան սովորութեանց բարուց վրայ, ամենքն ալ ճշմարիտ են։

Մեր թուականէն առաջ դար առաջ (որ առեն Հոմերոս կապրէր, արդէն ընտանիքը հաստատուած էր. Հաստատուածոց երկրագործութեան ազէկ որոշուած պատասխանատուակ դրուած և մանաւանդ անձանց յանձնուած էր. խաղաղութեան և պատե-րազմի պայմաններն ազգաց իրաւանց համաձայն կըլլար. քաղաքական օրէնքները ծնունդ առին։ Երկրագործութիւն, արհեստը, նաւարկութիւնը, մեծ յառաջադիմութիւններ գործած են։ Ահա եղերութիւններն, որք լուսաւորութեան պատմութեան մը բնական սկիզբը կ'յօրինեն։ Հոմերոսը կար-դացողները կտեսնեն, թէ այս հռչակաւոր Հեղինակին գոր-ծոյն մէջ յայն առաջին պատմագաններուն անունը կգտնուի, որ նոյն ինքն ալ նոցա պարագրելոյն եղած է։ Ինչպէս են Ա.էտ կոչուածներն, որ կինչանակէ երգիչ. ուստի լմնչ ըսել կուզէ այս անուանքն։ Ըստ Հոմերոսի, երգիչն է, երջանիկ ընտրութեան մը և սաեղծիչ տաղանդի մը յատկութեամբ, ան-ցեալին յիշատակները սիրող, և ժողովրդական աւանդու-թեանց, կրօնական հաւատոց և դիւցազնական գործոն գե-կնդանի յիշատակաց մարմին տուող մը։ Ինչպէս եղան

Գերմանացի Պարտք և աքանչելալ Սքալաք։

Շատ անգամ երդիչն այսինքն Աեան ըստ Հոմերոսի նկարագրութեան կոյր է։ Սրդարև, կըլլայ խիստ կանուխ կուրերուն յիշողութեան ծաւալումն, ականջի սրութիւն և չօշափման փափկութիւնն, ի սկզբանէ ի վեր աչխարհիս բոլոր ժողովուրդներէն դիտուած և նոցա համար այս յատկութիւնները իբրև դերագոյն ձիրք նկատուած են։ Միւս կողմանէ իմնէ այսպիսի մեծ պակասութեան տէր եղող մարդ մը, յուսայ համար սրբազան կերպարանք կառնուր։ Ս. յայտնի էր երդիչը չԱստուածոյ հետ գործը, պՄուսայն, կըսէ Հոմերոս, Տէմոօքիւսի վրայ խօսելու առեն, զանի (կոյրը) կսիրէ ամեն մահկանացուներէն աւելի. անոր համար ամեն բան, թէ աղէկ թէ գէշ աղատ ըրած էր. որովհետև եթէ զանի առնելէ կզրկէր, քաղցր ձայն մը կուտար։ Ուրիշ տեղ ալ, մի և նոյն Տէմօօքիւսը ժողովրդեան կողմանէ պատուհաս կընդկայծնէ։ Ամեն պարագայի մէջ երդիչը, աստուածայինն, ներդաշնակաւոր, խիստ սիրեալ, խիստ հռչակաւոր մակառնուններ կընդունին. անոնց ձայնը չԱստուածոյ ձայնի կնմանցընէ։

«Եկ, Հերոս, կըսէ Իւլիս, առ այս միսը Տէմօօքիւսի որ ուտէ. պի կուզեմ անոր պատիւ մ'ընել, որչափ որ ալ նեղացած եմ։

Աչխարհիս մէջ գտնուող բոլոր մարդկէք երդիչներու պատիւ և յարգանք կպարտաւորին, որովհետև Մուսայն նոցա քաղցր երգեր սորվեցուցած է. և թէ նա, երդչոց սերունդը կսիրէ։

Ուրիշ տեղ ալ կըսէ։

Սրդարև դքեզ կ'յարդեմ, ամեն մահկանացուներէ աւելի, որովհետև Մուսայն է, դաստր Սրամատի, որ քեզ սորվեցուց, կամ Ապօլոն, որովհետև դու կերդես ամենաաքանչելի արուեստիս, յուսայ տխրար ճակատագիրն, ինչ որ նաքա ըրին, քաշած նեղութիւններին, բոլոր ըրած աչխատու-

թիւննէրնէն, այնպէս որ դու ներկայ եղած ըլլայիր բոլոր այն եղածներուն, կամ թէ ուրիշներուն բերնէն զանոնք լսած կամ ժողուած ըլլայիր։" Ա. յս հաւատարմութիւնն, որով Իւլիս մեծարանք կուտայ, երդիչն, ընտանեաց ընական խոր հրդեհանն և չԱստուած կամաց թարգմանը կնկատէր։ "Քլիմէնթինեսթըրի մօտ, կոյր կամ երգիչ մը կղտնուէր, որոյ համար Ամբրէյի որդին, Տրովայի վրայ խօսելու առեն, մասնաւորապէս յանձնարարութիւն ըրած էր իր կնոջ վրայ հոգ տանելու։ Բայց երբ չԱստուածոց կամքը զանի տիալեց մեռնիլ, այն առեն Էքիսթ, երգիչն, անապատ կղզի մը տանելու, ուր զանխիղճօրէս թռչնոց որս ըլլալու, յետոյ իր վոխադարձ փափաքին համեմատ, Քլիմէնինեսթրէն իր տունը տարաւ։ առաքինի մարդիկը, որչափ որ կրնային կմերժէին յանցաւորաց հաճոյից ծառայել։ Տելեմակ։ քու սիրելի որտիդ, կարող է զայս քեզ ըսել, կըսէ Ֆեմիուս, Իւլիսի, եթէ տունդ գայն երգել ցանկացողներու հետ, խնճոյից մէջ, ոչ կամաւ էր, ոչ սիրով, այլ ինէ աւելի չաւուր և ուժով ըլլալուն համար դիս ակամայս կտանէին։ Ոչ միայն երգիչն իր ունկնդիրք իւ երգոց դեղեցկութեամբը կյափշտակէր, այլ նոցա կսովրեցնէր պատմելով հաւատարմաբար այնպիսեայ գործոց թիւննէրն. որք իրենց քաղաքութիւններուն, իրենց երկրին երջանկութեան արժանացած են։ Ա.յն առենուան բանաստեղծը կեղծ պատմութեանց կարօտ չէր Հելլենացւոց բուռն հետաքրքրութիւնն յագեցնելու. այլ պարզապէս եղածները կըսէր, բայց ամենէն մանրամասն տեղեկութեանց այնչափ ճշմարտութեամբ թէ Ֆեմիուս Բենելոբի արցունքները կըթափէր և թէ Տելեմաքիւս Իւլիսը կլայնէր, Տրովադի պատերազմը պատմելով։ Պաշարման երկայնութիւնն, զօրապետաց գարձին դժուարութիւններն, ընտանեկան թշնամանութիւնները, ժամանակակցաց սիրտը կչարժէին, և ինչպէս կըսէ Տելեմակ իր մօրը, վերջին երգերն (այսինքն առջի օրուան դէպքերը կպատմէին) ամենէն աղէկ ժողո-

ուածներ են։ Եւ թէպէտ կուզուի դիտնալ թէ ինչ ծախսահատութիւններ կընդունէր երգիչն, իր երգոյ փոխարէն, մոխիկ ընծանք Հոմերոս, « Հզօրդ Ագիլլեոս, կըսէ Իլիւս, խիստ քաղցր է Տէմոդոքոսի նման երգիչ մը լսել, որուն ձայնը չԱտուածոյ ձայնի կհաւասարի, ինծի համար, բոլոր ժողովրդեան տէր ըլլալէ աւելի հաճելի բան չկայ։ Եւ պալատին մէջ կարգաւ նստող հիւրք, միսով և հացով զարդարեալ սեղանոյ առջև. երգիչ մը մոխիկ ընծել ուր և է երգ մը, գինին քնաւորութենէ առնելով բաժակներուն մէջ կլեցնէ։ այո, ասկէ աւելի դեղեցիկ բան չկայ ինծի համար։

Երգիչներու հետևեցան Հոմերիտք, և ասոնց ալ Ռապսոդք։ Բայց Զ. դ դարուն, մեր թուականէն առաջ միշտ, վիպասանական դարը բոլորովին վերջացաւ։ Ագրդէն դիտուն լսաւորութեան մը մէջ, ներքնաշնչութիւնը կակարանար, իրաւունքը մտայ ասպարեզը կյառիչտակէր, հին գիւցաբանութիւնը փիլիսոփայից բուռն յարձակումներէն ինքզինքը կպաշտպաներ։ Վերհանձն վիպասանութիւնն, ինչպես որ ըրաւ Հոմերոս, Հոմերոսական կենաց վերջին օրերուն մէջ, չկար ալ, այլ միայն ունայն չուք մը եղած էր, առանց կենաց ձև մը։ Զվոլթինք Հոմերականներուն յայոյողներուն հետ, որք ճշմարիտ բանաստեղծք եղան, վերջին Ռապսոդք, ինչպես կդանենք Բլաթոնի Իոնի մէջ։ Ագանք պերճախօսներեն, որք կուրական թելադրութիւնը կերպարանէ, ուրիշներուն ոտանաւորք պատմելով, առանց որ և է արժէք ունեցող անձնական դրծ մը ստեղծել կարող ըլլալով։ Ագ յոյս ամենայնիւ, նոյնինքն այն խօսակցութեան մէջ, Սօկրատի խիստ յարձակումը կապացուցանէ թէ այլ չալակրատք յոյն ժողովրդեան մտայ մէջ, այնպէս կարծիք մը կպահէին, որոնց ճաշակին նկատմամբ անվտանգ չէր։ Հոմերոսի մեծ անունն իրենց տկարութիւնը կդոյեր. և բանաստեղծին կարող եղող չունչն իր թարգմաններուն տկար ձայնին արտաքին զօրութիւն մը կուտար։ Նոյն ինքն այսօր ընդդէմ տարբեր ժամանակաց և սերնդոց չենք կրնար առանց

յուզմանց նոյն ճին դարուց դործելը կարդալու առեննիս, ուր միանգամայն կիմայլին հաւատարակէս իրաւունքն, և առեղծեց երևակայութիւնն, ուր գեղեցկին առանց դժուարութեան ճշմարտին կընկերանայ, ուր ամեն իրք և մարդուս օգտակար եղող ամեն զգացողութիւնք, կրօնք, ընտանիք միանգամայն պարզ և յստակ ոճով նկարագրուած են։

ՄԵԳՈՒ

Ուրախութեամբ կծանուցանենք այս Հանդիսին վերատեսի հաստատակութիւնն, որ սկսաւ 1870 սեպ. 12ին և կելլէ չաբաթին երկու անդամ, չորեքշաբթի և չաբաթ օրերը։

Բաժանորդագրութեան տեղն է, վէրջը Խան թիւ 21 վարի յարկ։

Այս օգտակար Հանդիսին վրայ յայլորդ թուով պիտի խօսինք։

ՏԻՐ ԵՒ ԽՄԲԱԳԻՐ

ՏՕՔԹՕՐ Մ. Բ. ԻՒՐԻՒՃԵԱՆ

ԳՐԱՍԵՆԵԱԿՆ Է, ՎԷՐՋԻՐ ԽԱՆ ՎԱՐԻ ՅԱՐԿ ԹԻՒ 21

Կ. ՊՕԼԻՍ. Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Տ. Կ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ